

113397

NORGE I KRIG

Utenriksminister
Halvdan Koht skulle bli
igjen i Tromsø en dag
for å vente på et even-
tuelt svar fra Berlin om
forhandlingstilbud.
Utenriksministeren og
ekspedisjonssjef Olaf
Tostrup i Utenriks-
departementet hadde
da et møte i bispe-
gården i Tromsø.

Ruge avvikler kampene

General Ruge ble igjen i Tromsø som øverste sivile og militære myndig-
het. Hans fremste oppgave var å få avsluttet krigshandlingene i Nord-
Norge gjennom en avtale med den tyske overkommando i samsvar med
de retningslinjer som var avtalt med regjeringen. Om kvelden 8. juni
sendte han et telegram til legasjonen i Stockholm, som ble bedt om å
meddele den tyske legasjon at han ønsket å komme i forbindelse med
den tyske overkommando i Oslo for å forhandle om opphør av kamp-
handlingene. Ruge utpekte etter krav fra general Falkenhörst to for-
handlere – oberstløytnant Harald Wrede Holm til å forhandle med ge-
neral Dietl i Narvik og oberstløytnant Ragnvald Roscher Nielsen til å
forhandle med overkommandoen i Trondheim. Avtalen som ble inngått
i Trondheim, skulle være det offisielle dokument.

Tolkningen av avtalen ble etter krigen omstridt, da det fra enkelte
hold ble hevdet at Trondheims-avtalen innebar en fullstendig norsk ka-
pitulasjon. Professor Magne Skodvin har gjennom sine undersøkelser
påvist at det dreiet seg om en lokal kapitulasjon av de styrker som sto
under våpen i Nord-Norge. Regjeringens hensikt gikk tydelig frem av
Forsvarsdepartementets instruks til Ruge, og av Ruges instruks til for-
handlerne. Disse skulle meddele at «Kongen og regjeringen samt mari-
nen og flyvåpenet har forlatt landet og at Norge som stat fremdeles er
og vil være i krig med Tyskland, men at general Ruge har fullmakt til å
ordne alt som gjelder tyskernes overtagelse av den faktiske makt i

Norsk utenrikspolitikkens historie, Bd. 4;
Jakob Sverdrup: 'Den i utenrikspolitikken 1940-1949'.
Univ. forlaget 1996.

OVER TROMSØ TIL LONDON

Nord-Norge». Dette ble også meddelt den tyske motpart. Regjeringens politikk slik den var kommet til uttrykk i proklamasjonen av 7. juni, var dermed blitt presentert direkte til tyskerne. Det var gjort klart at det fortsatt hersket krigstilstand mellom Norge og Tyskland.⁴³

Ifølge Trondheims-avtalen skulle de norske styrker demobiliseres, men fra norsk side var det ønsket å gjøre ett unntak. Det ble foreslått at styrkene ved grensen til Finland, to bataljoner og et batteri, skulle bli stående. Dette hadde sin bakgrunn i den usikkerhet regjeringen følte om hva Sovjetunionen kunne komme til å foreta seg om Finnmark ble liggende som et militært tomrom uten verken norske eller tyske militære enheter.

Sovjets mulige reaksjon hadde også vært oppe i forbindelse med planen om demarkasjonslinjen, og én innvending mot planen var at Sovjet ville gripe sjansen til å rykke inn i Finnmark når det var klart at Tyskland ikke var interessert. Koht hadde ment at et stormaktsfritt Finnmark var nettopp hva Sovjet ønsket, så for ham var hensynet til Sovjet et argument for planen. Men situasjonen ble en annen når regjeringen ikke lenger kunne utøve myndighet i Nord-Norge, de norske styrker ble demobilisert og de tyske hensikter var uvisse. Det var uklart hvor langt nord og øst de tyske styrker ville okkupere landet, og særlig hvor raskt det ville skje. Hitler kunne velge å holde sine styrker i god avstand fra grensen for å berolige Sovjet, men han kunne også ønske å markere at hele det norske området var under tysk kontroll. Det avhang av hvordan han forestilte seg de fremtidige tysk-sovjetiske forbindelser.

Norske styrker var blitt liggende som grensevakt, selv om det hadde vært behov for dem under kampene i Narvik-området. Det var ikke meget de kunne ha utrettet mot et eventuelt sovjetisk fremstøt, men det ble følt nødvendig med en markering av grensen. Det var denne oppgaven de norske myndigheter ville at de fortsatt skulle ha.

Ruge hadde to opplegg for en ordning av vekten ved grensen.⁴⁴ Den ene var at vaktholdet skulle besørges av de norske styrker, og at tyskerne ikke skulle besette Finnmark. Det ville bli en slags ordning med demarkasjonslinje, hvor linjen gikk mellom Troms og Finnmark, som skulle stå under sivil norsk administrasjon. Dette var hans prinsipale ønske, men om det ikke kunne bli godtatt av tyskerne, gikk han inn for en mer begrenset ordning, hvor de norske styrker ble stående som grensevakt inntil de eventuelt ble avløst av tyske tropper. De tyske forhandlerne gikk ikke inn på ideen om å beholde Finnmark som en slags bufferzone, men de aksepterte at de to bataljonene skulle bli stående som «grensevaktpoliti» under norsk kommando ved fylkesmannen i Finnmark. Også på tysk side så man behovet for en militær styrke ved grensen, og det var uklart når tyske avdelinger ville bli sendt så langt øst. De tyske forhandlerne må åpenbart ha ment at dette var en så kurrant sak at de kunne treffe en avgjørelse uten å spørre høyere instanser. Men da Trondheims-avtalen havnet hos Hitler, viste det seg at han ikke ville akseptere at de norske bataljonene skulle stå under norsk kommando. Han forlangte at avtalen måtte endres slik at de ble plassert un-

NORGE I KRIG

der tysk kommando. Dette kunne ikke Ruge akseptere, siden de to land var i krig med hverandre. Dermed var forutsetningen for avtalen falt bort fra norsk side, og Ruges politikk ble nå å få tyskerne til å okkupere Øst-Finnmark så raskt som mulig, slik at de norske tropper kunne bli avløst. Problemet var imidlertid at tyskerne hadde vanskelig for å bestemme seg for hva de skulle gjøre, og så sent som 17. juni ble det på en konferanse i den tyske overkommando i Berlin bestemt at Alta skulle være østgrensen for den permanente tyske okkupasjon. Både forsyningsproblemer og Hitlers ønske om å unngå friksjoner med Sovjet ble brukt som begrunnelse.

Den norske grensevakten fortsatte sin tjeneste på tross av at det ikke hadde vært mulig å komme frem til en formell avtale. Ruge og hans lokale tyske motpart var blitt enige om et praktisk arrangement som med Ruges ord var «helt ut en politisk fiksjon». Den gikk ut på at den tyske forbindelsesoffiser til den norske overkommando, major Neef, skulle kunne gi ordre til fylkesmannen, som i eget navn skulle formidle ordrene videre til grensevakten. Denne ordningen skulle holdes helt hemmelig, men den gjorde det mulig for de stedlige tyske representanter å si at Hitlers påbud var blitt fulgt. Når Ruge kunne kalle ordningen en politisk fiksjon, var det fordi ingen ordre ble gitt til fylkesmannen fra tysk side.⁴⁵ Men dette arrangementet var åpenbart utilfredsstillende og rent midlertidig, og Ruge presset på for å få tyske tropper til å avløse de norske så hurtig som mulig. Når det trakk ut med en avgjørelse, skyldtes det at den tyske overkommando nølte med å sende tyske avdelinger inn i dette politisk følsomme området.

Den norske politikken i Finnmark var bestemt av frykten for at sovjetiske tropper skulle rykke inn og besette deler av landsdelen. Det var nærliggende å forestille seg at sovjetregjeringen kunne ta slike forholdsregler for å styrke sine posisjoner overfor Tyskland. I den uklare politiske situasjon som preget forholdet mellom Tyskland og Sovjetunionen på den tiden, var det også grunn til å frykte at en slik okkupasjon kunne resultere i en varig avståelse av norske landområder. Det var dette regjeringen og general Ruge var oppsatt på å forhindre.

I denne situasjon kom rikskommissar Josef Terboven med et utspill som skapte klarhet. Han reiste til Kirkenes, hvor han den 16. juni heiste det tyske flagg for å demonstrere det tyske nærværet. Den 18. var han i Berlin og snakket med Hitler, som ga sitt samtykke til at Øst-Finnmark skulle besettes. Dermed hadde Hitler truffet en avgjørelse, og om den tyske overkommando fortsatt nølte, løste han problemet med å bruke sine politiske SS-soldater. Det var fra tysk side gjort klart at det ikke ville bli tatt hensyn til sovjetiske bekymringer over å få en stormakt så nært opptil seg i de nordlige områder.

Dermed var også Ruges problem – den uklare situasjonen ved grensen – blitt løst, og da Forsvarets overkommando endelig ble orientert den 25. juni, gikk den straks i gang med å demobilisere grensevakten. Ruge selv gikk i tysk fangenskap. Dermed var første fase av Norges krig brakt til avslutning.

NH 44